

Драгана З. СТАНОЈЕВИЋ*

Тијана Љ. СИМИЋ**

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет

ПОРОДИЧНИ И БРАЧНИ ПРЕДИКТОРИ МЕНТАЛНОГ ЗДРАВЉА ОДРАСЛИХ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ***

Апстракт: Разни аспекти брачног и породичног живота важан су ресурс менталног здравља одраслих особа. Основни циљ овог истраживања био је испитати да ли се на основу успешности решавања брачних конфликта, брачне стабилности и задовољства породицом могу предвидети депресивност, анксиозност и стрес одраслих који живе на територији Косова и Метохије. Узорак је чинило 185 одраслих лица, 100 жена и 85 мушкараца, који живе у браку или ванбрачној заједници. У истраживању је примењено неколико упитника: Скала успешности решавања брачних конфликта, Скала брачне стабилности, Упитник породичне адаптације и ДАСС-21. Добијени резултати показују да је једини значајан предиктор анксиозности, депресивности и стреса била успешност решавања брачних конфликта. Између испитаних аспеката брачног и породичног живота постоје умерене до високе корелације, па та могућност њиховог садејства може бити разлог зашто се и друге променљиве нису показале као значајне. Добијени резултати дискутовани су у светлу релевантних, теоријских концепата и резултата неких ранијих истраживања.

Кључне речи: брак, породица, ментално здравље.

УВОД

Дугогодишња неизвесност и бројни безбедносни проблеми на Косову и Метохији неумитно остављају последице на ментално здравље људи који живе на овим просторима. Изложеност честим, изненадним и непожељним животним догађајима има тзв. кумулативни ефекат који се манифестује као форма хроничног стреса.

Поред објективних околности, врло је важан и субјективан доживљај непријатности и стреса. Истраживања спроведена пре десетак година (Милошевић, Башчаревић 2011: 323; Павићевић, Минић 2011: 79) показала су да одрасли и студенти који живе на КиМ опажају своју локалну заједницу као релативно угрожавајућу, а животне околности као непожељне.

* Ванредни професор, dragana.stanojevic@pr.ac.rs

** Сарадник у настави, tijana.zivkovic@pr.ac.rs

*** Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-68/2022-14/200184).

Како би се испитало да ли постоје разлике у менталном здрављу људи који живе на простору Косова и Метохије и оних који живе у осталим деловима Србије, спроведен је значајан број истраживања. Она су обухватала различите индикаторе менталног здравља, како позитивне (задовољство животом, задовољство породицом, благостање итд.) тако и негативне (депресивност, анксиозност, стрес, ризично понашање итд.). У једном истраживању тог типа (Randelović, Minić 2012: 64) добијени подаци указују да студенти који живе на Косову и Метохији имају ниже скорове задовољства животом у поређењу са студентима из Београда, Ниша и Враћа. Такође, студенти из српских енклава на КиМ су мање задовољни животом у односу на своје колеге из Централне Србије (Krstić, Randelović et al. 2013: 91-92). Студенти са пребивалиштем на КиМ показали су виши ниво вулнерабилности у периоду социјалне кризе, као и нижи степен задовољства животом у односу на студенте из Јужне Србије (Randelović, Mitrović et al. 2014: 1641). Када је реч о стресу, једно истраживање је показало да су студенти Универзитета у Приштини (Косовска Митровица) знатно подложнији стресу у односу на студенте Универзитета у Нишу (Ранђеловић 2010: 343). С друге стране, у једном истраживању (Станојевић 2013: 114-116), спроведеном на великом броју испитаника, нису добијене значајне разлике у погледу нивоа изражености депресивности, анксиозности и ризичног понашања између средњошколаца и студената из Централне Србије и оних са Косова и Метохије. Слични резултати у погледу анксиозности добијени су и у истраживању Пејичић и Видановић (2007: 23).

МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ, БРАК И ПОРОДИЦА

Према Светској здравственој организацији (WHO 2001: 1) ментално здравље није само одсуство болести већ и „стање благостања у коме појединац реализује сопствене способности, може да превладава нормалне животне стресове, може да ради продуктивно и способан је да допринноси сопственој заједници“. Овако дефинисано, ментално здравље подразумева да појединац не показује симптоме менталних поремећаја и да показује одређен ниво позитивног психо-социјалног функционисања. Ментално здравље детерминисано је вишеструким биолошким, психолошким, социјалним и околишким факторима који стоје у сложеном међудејству (Mrazek, Haggerty 1994: 20). Они се налазе у физичким и психолошким карактеристикама појединца, његовом интерперсоналном и социјалном окружењу, као и у спољашњим околишким и ширим социјалним утицајима.

Међу најзначајним факторима менталног здравља појединца често се наводе повезаност са породицом, супортативност породице и други аспекти брачног и породичног живота (Barry, Jenkins 2007: 131-132). Брачни статус је важна психолошка, социјална, културолошка тековина, а брачна заједница систем у коме се остварују животни задаци и улоге значајни за функционисање појединца и целог друштва. Прегледом литературе могло би се утврдити да постоји значајан број истраживања у којима је испитивана повезаност брака са негативним (присуство различитих симптома поремећаја или самог поремећаја) и позитивним (благостање, задовољство животом, среће итд.) индикаторима менталног здравља. Међутим, резултати нису сасвим једнозначни и саветује се опрез приликом тумачења истих

(Smith 2006: 6-8). На пример, у једном истраживању је добијено да од депресије чешће оболе удате него неударене жене, док обрнуто важи за мушкарце (Akiskal 2000: 1075). Овакви резултати могу бити последица методолошких одлика истраживања, као што је одабир узорка, јер нису увек контролисане друге важне варијабле (да ли су испитани мушкарци раније били у браку, прошли кроз поступак развода, имају ли деце итд.). Када је о позитивним индикаторима реч, још је давно утврђено да је брак најбољи предиктор среће након што се контролише утицај социо-демографских варијабли (Gove, Hughes et al. 1983: 128-129), док се у новијим истраживањима показао као један од најзначајнијих предиктора, одмах након материјалног статуса и здравља (Di Tella, MacCulloch et al. 2003: 812; Stack, Eshleman 1998: 531).

Истраживања повезаности менталног здравља и породичног функционисања имају дугу традицију у психологији и сродним наукама. Породица је важан нексус за развој њених чланова и снажан генератор како среће и благостања, тако и кризе и проблема у менталном здрављу. Она се увек високо рангира када је реч о систему подршке који појединац има, а посебно је значајна у оним културама у којима се породица и породичне везе високо котирају у систему личних и социјалних вредности. Један од најчешће испитиваних чинилаца менталног здравља јесте структура породице. Непотпуне породице идентификоване су као фактор ризика настанак проблема у области менталног здравља деце и одраслих, са већим доприносом психолошком стресу и појави депресије (Cherlin, Furstenberg et al. 1991: 1388). Општи је закључак да су једнородитељске породице у неповољнијој ситуацији у односу на традиционалне и да показују нижи ниво резилијентности када се суочавају са стресом (Behere, Basnet et al. 2017: 462). Већа је вероватноћа да ће деца из непотпуних породица да покажу интернализоване или екстернализоване проблеме у понашању (Avison 2002: 32). Осим структуре породице, важан фактор менталног здравља деце јесте и ментално здравље њихових родитеља. Постојање психопатолошких феномена код родитеља повећава стопе депресивности и других поремећаја менталног здравља код деце (Behere, Basnet et al. 2017: 461). Нека истраживања показују да породице у којима родитељ пати од депресије лошије функционишу у односу на неклиничку контролну групу (Keitner, Miller 1990: 1132-1133). Лошије породично функционисање рефлектује се кроз већи број конфликта, нижи ниво адаптивности и кохезије, као и неорганизоване обрасце свакодневног планирања и спровођења задатака. У једној лонгитудиналној студији (Slatcher, Trentacosta 2011: 447) добијено је да је депресивност родитеља повезана са проблемима у понашању њихове деце, док је друга студија (Hammen, Brennan et al. 2004: 999) указала на везу између породичног функционисања и превалентности депресивности код деце у породицама где су мајке депресивне. Поред депресије, гранични поремећај мајки такође има утицаја на живот осталих чланова породице (Kiel, Gratz et al. 2011: 916). Мајке које болују од овог поремећаја чешће улазе у маладаптивне интеракције са својом децом и показују неосетљив, презаштићујућ или хостилни образац родитељства (Eyden, Winsper et al. 2016: 95-98). У неколико истраживања добијено је да је, у породицама где родитељи имају неку дијагнозу менталног поремећаја, функционисање породице значајно лошије у односу на породице из контролне групе (Friedmann, McDermut et al. 1997: 365; Kager, Lang et al. 2000: 168; Pollak, Schmidt et al. 2008: 286).

На основу прегледа литературе може се закључити да су брак и породица важне детерминанте менталног здравља одраслих и деце. Могло би се очекивати да је та повезаност посебно истакнута у оним културама где се породичне вредности високо рангирају у систему личних и друштвених вредности. Истраживања су показала да су друштвене вредности повезане са субјективном добробити (Радовић, Станојевић и др. 2019: 64-67), која се сматра позитивним индикатором менталног здравља. Једно истраживање (Крстић, Станојевић 2014: 1674-1675) показало је да млади на Косову и Метохији преферирају породично-сентиментални животни стил као један од два најистакнутија. Из тог разлога могло би се очекивати да су аспекти брачног и породичног живота значајно повезани са менталним здрављем одраслих особа на Косову и Метохији. Истраживање повезаности неких психопатолошких феномена са степеном успешности решавања брачних конфликта, брачном стабилношћу као и задовољством породицом помогло би у темељнијем разумевању веза између брачног и породичног функционисања, с једне, и менталног здравља, с друге стране. Према нашим сазнањима, оваква истраживања нису спроведена у Републици Србији, а њихови резултати могли би указати на важне смернице како би се брачним и породичним саветовањем/психотерапијом могле предупредити последице по ментално здравље брачних партнера и целе породице.

МЕТОД

Циљеви истраживања

Основни циљ овог истраживања јесте испитати да ли се на основу брачне стабилности, степена успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом може предвидети ниво изражености симптома депресивности, анксиозности и стреса одраслих особа које живе на територији Косова и Метохије. Други важан циљ јесте утврдити међусобну повезаност између брачне стабилности, успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом. На крају, циљ нам је и да испитамо да ли је ниво изражености варијабли брачног и породичног функционисања, као и варијабли менталног здравља значајно повезан са социо-демографским варијаблама.

Хипотезе

1. На основу брачне стабилности, степена успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом може се предвидети ниво изражености симптома депресивности, анксиозности и стреса одраслих особа које живе на територији Косова и Метохије.

2. Постоји позитивна повезаност између брачне стабилности, успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом одраслих особа које живе на територији Косова и Метохије.

3. Узрост испитаника значајно је повезан са индикаторима менталног здравља, брачном стабилношћу, решавањем брачних конфликта и задовољством породицом.

4. Постоји значајна разлика у нивоу изражености индикатора менталног здравља, брачне стабилности, решавању брачних конфликта и задовољству породицом зависно од демографских варијабли (пол, материјални статус, ниво образовања, чињенице да ли живе у ванбрачној или брачној заједници као и да ли имају деце).

Мере

У овом истраживању коришћени су следећи инструменти:

Скала усејешности решавања брачних конфликта (Ћубела Adorić, Коваћ 2010) конструисана је за мерење опажене ефикасности конфликта са брачним партнером. Скала садржи девет честица на које испитаници могу одговорити заокруживањем једног од понуђених одговора који се крећу у распону од -3 (потпуно нетачно) до +3 (потпуно тачно). На нашем узорку скала је показала високу поузданост ($\alpha=.87$).

Скала брачне стабилности (Ћубела Adorić, Јуревић 2010) састоји се од девет честица које се односе на мишљења и уверења испитаника о одрживости сопствене брачне везе. Одговори су дати на скали од -3 (потпуно нетачно) до +3 (потпуно тачно). На нашем узорку скала је показала високу поузданост ($\alpha=.92$).

Скала породичне адаптације (Antonovsky, Sourani 1988) користи се за процењивање задовољства породицом и њене адаптираности на средину независно од објективних индикатора. Скала се састоји из 10 ставки на које испитаници одговарају проценом на скали од 1 (нисам задовољан уопште), до 7 (потпуно сам задовољан). Скала је преведена на српски језик и више пута коришћена у нашој земљи (Митић 1997, према Минић-Ранђеловић и др. 2011). На нашем узорку скала је показала високу поузданост ($\alpha=.90$).

Скала депресивности, анксиозности и стреса (DASS-21, Lovibond, Lovibond, 1995) састоји се од 21 честице које су разврстане у три субскеале са по 7 ставки: депресивност, анксиозност и стрес. Испитаници процењују како су се осећали у последњих недељу дана, а одговоре дају на 4-степену скали Ликертовог типа, од 0 (ни мало) до 3 (углавном или скоро увек). Скала је преведена на српски језик и широко коришћена у нашој земљи (Јовановић, Gavrilov, Jerković i др. 2014). На нашем узорку добијене су следеће вредности Кронбах α : депресивност .89, анксиозност .91 и стрес .89.

Упитник социо-демографских података направљен је за потребе овог истраживања. Њиме су добијени подаци о узрасту, полу, материјалном статусу, образовном нивоу, брачном/ванбрачном статусу, као и о томе да ли испитаници имају деце или не.

Узорак

Узорак је чинило 185 испитаника, од чега је 100 било женског пола. Распон година је био од 20 до 55 ($M=35.08$, $SD=7.8$). Највише је било испитаника са завршеним факултетом, потом са средњом школом и докторатом, а испитаника који су завршили само основну школу није било. Преко 85% испитаника свој материјални статус сматра просечним. Четири од пет испитаника живи у формалној брачној, а само петина у ванбрачној заједници. Око 70% испитаних има децу. Узорак је прикупљен *on line* путем, помоћу Google упитника.

Обрада података

За обраду података биће коришћене одговарајуће методе: регресиона анализа, коефицијент корелације, т-тест и АНОВА.

РЕЗУЛТАТИ

Како бисмо тестирали хипотезу да се на основу брачне стабилности, степена успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом може предвидети ниво изражености симптома депресивности, анксиозности и стреса одраслих особа које живе на територији Косова и Метохије спроведене су три хијерархијске регресионе анализе за три појединачна критеријума. Резултати су приказани у табели 1.

Табела 1: Регресионе анализе за критеријуме: депресивност, анксиозност и стрес

	<i>Депресивносћ</i>			
	$R^2 = .18$	β	t	sig
Решавање брачних конфликта		-.440	-4.549	.000
Брачна стабилност		.051	.506	.614
Задовољство породицом		-.030	-.363	.717
	<i>Анксиозносћ</i>			
	$R^2 = .10$	β	t	sig
Решавање брачних конфликта		-.325	-3.208	.002
Брачна стабилност		.046	.439	.662
Задовољство породицом		-.027	-.318	.751
	<i>Стрес</i>			
	$R^2 = .20$	β	t	sig
Решавање брачних конфликта		-.362	-3.809	.000
Брачна стабилност		-.127	-1.283	.201
Задовољство породицом		.016	.196	.845

На основу постављених модела могуће је предвидети 18% варијансе депресивности, 10% варијансе анксиозности и 20% варијансе стреса. Једини значајан предиктор за сва три критеријума била је успешност решавања брачних конфликта (за критеријум депресивност $\beta = -.440$, $p = .000$; за критеријум анксиозност $\beta = -.325$, $p = .002$; за критеријум стрес $\beta = -.362$, $p = .000$).

Како бисмо тестирали хипотезу да између брачне стабилности, успешности решавања брачних конфликта и задовољства породицом одраслих особа које живе на територији Косова и Метохије постоји позитивна корелација, спровели смо поступак израчунавања Пирсоновог коефицијента корелације. Резултати су приказани у табели 2.

Табела 2: Корелације између успешности решавања брачних конфликта, брачне стабилности и задовољства породицом

	<i>Решавање брачних конфликата</i>	<i>Брачна стабилносћ</i>	<i>Задовољство породицом</i>
Решавање брачних конфликта		.705*	.500*
Брачна стабилност	.705*		.551*
Задовољство породицом	.500*	.551*	

* Корелација је значајна на нивоу .01

Позитивне корелације добијене су између сва три параметра. Највиша корелација добијена је између успешности решавања брачних конфликта и перцепције брачне стабилности, док је корелација између ових варијабли и задовољства породицом умереног интензитета.

Када је реч о повезаности узраста испитаника са главним варијаблама у овом истраживању добијено је да је узраст испитаника значајно позитивно повезан са задовољством породицом, а негативно са нивоом стреса. Подаци су приказани у табели 3.

Табела 3: Корелације између узраста испитаника и главних варијабли истраживања

	Решавање брачних конфликаата	Брачна стабилност	Задовољство породицом	Депресивност	Анксиозност	Стрес
Узраст	.125	.065	.153*	-.053	-.017	-.146*

* Корелација је значајна на нивоу .05

На крају је тестирана хипотеза да постоји значајна разлика у нивоу изражености индикатора менталног здравља, брачне стабилности, решавању брачних конфликта и задовољству породицом зависно од демографских варијабли (пол, материјални статус, ниво образовања, чињенице да ли живе у ванбрачној или брачној заједници као и да ли имају деце). За дихотомне варијабле (пол, брачну/ванбрачну заједницу и имају ли деце или не) спровели смо т-тест, а за варијабле са већим бројем категорија (материјални статус и ниво образовања) АНОВА-у. Резултати т-теста приказани су у табелама 4, 5 и 6.

Табела 4: т- тест значајности разлика у односу на пол испитаника

	Пол	М	SD	t	df	Sig.
Решавање брачних конфликта	Мушки	49,30	10,85	2,22	183	.028
	Женски	45,47	11,30			
Брачна стабилност	Мушки	52,85	11,01	1,64	183	.103
	Женски	49,83	13,11			
Задовољство породицом	Мушки	61,06	8,46	1,41	183	.161
	Женски	59,12	9,98			
Депресивност	Мушки	3,98	4,94	1,52	183	.130
	Женски	2,87	4,05			
Анксиозност	Мушки	4,92	5,43	1,87	183	.064
	Женски	3,42	4,44			
Стрес	Мушки	8,13	5,49	1,66	183	.10
	Женски	6,72	5,24			

Статистички значајна разлика између испитаника мушког и женског пола добијена је само у погледу успешности решавања брачних конфликта, где су виши скорови добијени у групи испитаника мушког пола (табела 4). Ова разлика значајна је на нивоу $p=.05$.

Табела 5: т- тест значајности разлика у односу на брачни/ванбрачни статус

	Заједница	М	SD	T	df	Sig.
Решавање брачних конфликта	Брачна	48,20	11,01	,42	183	.675
	Ванбрачна	47,22	11,86			
Брачна стабилност	Брачна	52,02	12,10	,41	183	.679
	Ванбрачна	51,83	9,88			
Задовољство породицом	Брачна	60,55	8,85	,44	183	.661
	Ванбрачна	59,74	8,82			
Депресивност	Брачна	3,66	4,69	,256	183	.798
	Ванбрачна	3,41	4,80			
Анксиозност	Брачна	4,59	5,21	1,04	183	.302
	Ванбрачна	3,48	4,87			
Стрес	Брачна	7,83	5,49	,34	183	.130
	Ванбрачна	6,74	5,10			

Нису добијене значајне разлике зависно од тога да ли испитаници живе у брачној или ванбрачној заједници (табела 5), као и да ли имају деце или не (табела 6).

Табела 6: т- тест значајности разлика у односу на то имају ли испитаници деце

	Имају децу?	М	SD	t	df	Sig.
Решавање брачних конфликта	Да	47,87	11,13	-,38	183	.705
	Не	48,57	11,16			
Брачна стабилност	Да	51,90	11,59	,05	183	.959
	Не	51,80	12,42			
Задовољство породицом	Да	60,99	8,35	1,42	183	.156
	Не	58,90	9,96			
Депресивност	Да	3,63	4,87	,05	183	.959
	Не	3,59	4,20			
Анксиозност	Да	4,52	5,49	,39	183	.695
	Не	4,18	4,16			
Стрес	Да	7,58	5,47	-,37	183	.711
	Не	7,92	5,41			

У табели 7 приказани су резултати анализе варијансе којом смо тестирали значајност разлика у решавању брачних конфликта, брачној стабилности, задовољству породицом, депресивности, анксиозности и стресу зависно од материјалног

статуса и нивоа образовања испитаника. Добијени подаци указују на то да евентуалне разлике нису статистички значајне.

Табела : Резултати АНОВА-е за варијабле ниво образовања и материјални статус

	Ниво образовања		Материјални статус	
	F	Sig.	F	Sig.
Решавање брачних конфликта	.421	.794	.272	.762
Брачна стабилност	.894	.469	.318	.728
Задовољство породицом	1.234	.298	.618	.540
Депресивност	.433	.784	.299	.742
Анксиозност	2.603	.053	.132	.877
Стрес	1.469	.213	.612	.543

ДИСКУСИЈА

Главни циљ овог истраживања био је испитати да ли се на основу успешности решавања брачних конфликта, брачне стабилности и задовољства породицом могу предвидети депресивност, анксиозност и стрес одраслих испитаника, са подручја Косова и Метохије који живе у браку или ванбрачној заједници. Добијени подаци показали су да је само успешност решавања брачних конфликта важан предиктор менталног здравља наших испитаника. Иако се конфликт у браку може сматрати уобичајеном појавом, истраживања су показала да утиче на појаву депресије и хроничних болести код чланова породице (Fincham, Beach 1999: 74-76; Kerig 1996: 475). У том смислу се могу тумачити и резултати нашег истраживања. Уколико брачни/ ванбрачни партнери позитивније опажају степен успешности с којом решавају брачне конфликте доживеће мањи степен анксиозности, депресивности и стреса. С друге стране, перцепција брачне стабилности и задовољство породицом нису се показали као значајни предиктори менталног здравља наших испитаника. С обзиром на позитивну корелацију између испитаних брачних и породичних варијабли, а посебно између решавања брачних конфликта и брачне стабилности, могуће је ове варијабле имају неки посредан ефекат на ментално здравље, па би у будућим истраживањима требало тестирати моделе у којима су претпостављени посредни односи. До сличног закључка дошло се и у једном ранијем истраживању (Šaćiri 2020: 96) где аутор сматра да успешност решавања конфликта може да „усиса“ важност других конструката из области квалитета брачног и породичног живота. Такође, ауторке скале успешности решавања брачних конфликта дискутују о међуповезаности конструката којима се процењује квалитет партнерске комуникације (Ćubela Adorić, Kovač 2010: 29-38). Начин решавања брачних конфликта повезан је са доживљајем квалитета брака (Birditt, Brown et al. 2010: 1201; Fincham 2003: 75; Overall, McNulty 2017: 2-4). Ако се брачни конфликт решава на конструктиван начин то утиче на стабилност везе (Šaćiri 2020: 35), а посредно и на задовољство целом породицом. Аспекти брачног и породичног живота важни су чиниоци менталног здравља, што је потврђено у бројним истраживањима. Брак је један од најзначајнијих предиктора позитивног

менталног здравља (Di Tella, MacCulloch et al. 2003: 825; Stack, Eshleman 1998: 535), док је задовољство породицом негативно повезано са депресивношћу, анксиозношћу и ризичним понашањем адолесцената (Станојевић 2013: 152).

Када је реч о утицају демографских варијабли, занимљиве податке добили смо у вези узраста и пола испитаника, док се тип брачне/ванбрачне заједнице имају ли партнери деце, као и њихов образовни и материјални статус нису показали као значајни. У нашем истраживању узраст је позитивно повезан са задовољством породицом, а негативно са доживљеним стресом. У неким ранијим истраживањима у нашој земљи (Павићевић, Крстић 2013: 332; Станојевић 2013: 152-153) узраст испитаника није био повезан са задовољством породицом. Међутим, наши испитаници су нешто старији од испитаника из поменутих истраживања и у другачијој фази породичног циклуса. Постоји могућност да задовољство породицом расте са узрастом испитаника услед тога што смо ми испитивали узорак који су у брачној/ванбрачној вези, па они можда имају стабилније брачне и породичне прилике које посредно утичу на задовољство породицом. Негативна повезаност узраста и стреса би се могла објаснити на исти начин. С друге стране, у ранијем истраживању (Станојевић 2013: 158) млађи испитаници су показали више нивое депресивности и анксиозности у односу на старију групу, док у нашем истраживању то није случај. Пол испитаника се показао као значајан фактор само за успешност решавања брачних конфликта, где су више скорове показали испитаници мушког пола. Иако жене, у односу на мушкарце, троше више времена на решавање конфликта и узимају у обзир утицај конфликт на брачни однос (Winstead, Valerian et al. 1997 према Counts, 2003: 11), могуће је да мушкарци било који начин „суспензије“ конфликта доживљавају као успешно решење. Истраживања су показала да мушкарци верују да расправа о конфликту лоше утиче на везу (Beck 1988, према Counts 2003: 14) и брже се повлаче из конфликта (Heavey, Christensen et al. 1995: 800), па је могуће да жене то доживљавају као неуспех у њиховом решавању.

Упркос значајним резултатима које је дало, ово истраживање има извесне недостатке. Најзначајнији међу њима можда јесте сам узорак, састављен од испитаника који су били заинтересовани да учествују, па самим тим можда имају позитивнији однос према браку и породици, као и више образовање у односу на уобичајене припаднике популације. Осим тога, ми нисмо упоређивали брачне partnере, тј. узорак није био упарен, па није могуће добити важне податке о евентуалним разликама у погледима брачних другова на њихово брачно и породично функционисање. Управо због тога, ово би могле бити корисне смернице за нека друга истраживања у овој области. Такође, у будућим истраживањима би се могли тестирати неки други модели који укључују променљиве из овог истраживања, али постављене на другачији начин тако да укључују неке посредничке улоге између предиктора и менталног здравља.

ЗАКЉУЧАК

Од свих параметара брачног и породичног живота испитаних у овом истраживању, само је успешност решавања брачних конфликта значајна за предвиђање менталног здравља одраслих испитаника на Косову и Метохији. Иако се брачна стабилност и задовољство породицом нису показали као значајни, ипак нам претходни

результат указује на важност брачне и породичне динамике за очување и унапређење менталног здравља одраслих особа, макар у оним културама где се негују брачне и породичне вредности.

ЛИТЕРАТУРА

- Akiskal 2000: Hagop Souren Akiskal. Mood disorders: introduction and overview. In: Benjamin James Saddock & Virginia Alcott Saddock (eds.) *Kaplan and Saddock's Comprehensive Textbook of Psychiatry*. 7th ed. Philadelphia: Lippincott, Williams & Wilkins, 1067-1079.
- Antonovsky, Sourani 1988: Aron Antonovsky, Talma Sourani. Family sense of coherence and family adaptation. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 79-82.
- Avison 2002: William R. Avison. Family structure and mental health. In Ardith Maney & José Ramos (Eds.), *Socioeconomic conditions, stress and mental disorders: Toward a new synthesis of research and public policy*. Bethesda, MD: NIH Office of Behavioral and Social Research, 1-38.
- Barry, Jenkins 2007: Margaret Barry, Rachel Jenkins. *Implementing Mental Health Promotion*. Oxford: Churchill Livingstone, Elsevier.
- Behere, Basnet et al. 2017: Aniruddh Prakash Behere, Pravesh Basnet. Effects of Family Structure on Mental Health of Children: A Preliminary Study. *Indian journal of psychological medicine*, 39(4), 457-463.
- Birditt, Brown et al. 2010: Kira S. Birditt, Edna Brown, Terri L. Orbuch, Jessica M. McIlvane. Marital Conflict Behaviors and Implications for Divorce Over 16 Years. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1188-1204.
- WHO 2001: WHO. *Basic Documents, 43rd edition*. Geneva: World Health Organization.
- Gove, Hughes et al. 1983: Walter R. Gove, Michael Hughes, Caroline Briggs Style. Does Marriage Have Positive Effects on the Psychological Well-being of the Individual? *Journal of Health and Social Behaviour*, 24, 122-131.
- Di Tella, MacCulloch et al. 2003: Rafael Di Tella, Robert MacCulloch, Andrew J. Oswald. The Macroeconomics of Happiness, *Review of Economics and Statistics*, 85(4), 809-827.
- Eyden, Winsper et al. 2016: Julie Eyden, Catherine Winsper, Dieter Wolke, Mathew R Broome, Fiona MacCallum, F. A systematic review of the parenting and outcomes experienced by offspring of mothers with borderline personality pathology: Potential mechanisms and clinical implications. *Clinical psychology review*, 47, 85-105.
- Jovanović, Gavrilov-Jerković i dr. 2014: Veljko Jovanović, Vesna Gavrilov-Jerković, Dragan Žuljević, Dragana Brdarić. Psihometrijska evaluacija Skale depresivnosti, anksioznosti i stresa-21 (DASS-21) na uzorku studenata u Srbiji. *Psihologija*, 47(1), 93-112.
- Kager, Lang et al. 2000: Aneta Kager, Andrea Lang, Gerlinde Berghofer, Helga Henkel, Egbert Steiner, Margot Schmitz. Family dynamics, social functioning, and quality of life in psychiatric patients. *The European journal of psychiatry*, 14(3), 161-170.
- Keitner, Miller 1990: Gabor I. Keitner, Ivan W. Miller, I.W. Family functioning and major depression: An overview. *American Journal of Psychiatry*, 147, 1128-1137.
- Kerig 1996: Patricia K. Kerig. Assessing the links between interparental conflict and child adjustment: The conflicts and problem-solving scales. *Journal of Family Psychology*, 10(4), 454-473.
- Kiel, Gratz et al. 2011: Elizabeth J. Kiel, Kim L, Gratz, Sarah Anne Moore, Robert D. Latzman, & Matthew T. Tull. The impact of borderline personality pathology on mothers' responses to infant distress. *Journal of Family Psychology*, 25(6), 907-918.
- Krstić, Randelović et al. 2013: Miroslav Krstić, Dušan Randelović, Jelena Babić-Antić. Factors of mental health of students at the University of Pristina-Kosovska Mitrovica. *Journal of Educational & Instructional Studies in the World*, 3(2), 87-93.
- Крстић, Станојевић 2014: Мирослав Крстић, Драгана Станојевић. Преферирани животни стилови студената Универзитета у Приштини (Косовска Митровица) и Универзитета у Нишу, *ТЕМЕ*, 38(4), 1665-1682.

- Lovibond, Lovibond 1995: Peter F. Lovibond, Syd H. Lovibond. The structure of negative emotional states: comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, 33, 335-343.
- Marks, Lambert 1998: Nadine F. Marks, James D. Lambert. Marital status continuity and change among young and midlife adults: longitudinal effects on psychological well-being. *Journal of Family Issues*, 19, 652-686.
- Милошевић, Башчаревић 2011: Биљана Милошевић, Иван Башчаревић. Степен угрожености и агресивност у ситуацији политичког насиља. У: Драги Маликовић, Урош Шуваковић, Обрад Стевановић (ур.) Међународни тематски зборник „Полицијско насиље“, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 319-327.
- Минић, Рањеловић и др. 2011: Јелена Минић, Душан Рањеловић, Ивана Вукмировић. Корелати самопоштовања у периоду кризе идентитета. *Међународни њемајски зборник „Идентитет и криза идентитета“*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 93-107.
- Mrazek, Haggerty 1994: Patricia Mrazek, Robert Haggerty. *Reducing the Risks for Mental Disorders: Frontiers for Preventive Intervention Research*. Washington D.C.: National Academy Press.
- Overall, McNulty 2017: Nickola C. Overall, James K. McNulty. What type of communication during conflict is beneficial for intimate relationships? *Current Opinion in Psychology*, 13, 1-5.
- Павићевић, Крстић 2013: Миљана Павићевић, Мирослав Крстић. Васпитни ставови и задовољство породицом код студената. У Бранко Јовановић, Мирослав Крстић (ур.), *Појединца, породица, друштво у транзицији* (317-335). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.
- Павићевић, Минић 2011: Миљана Павићевић, Јелена Минић. Осећај кохерентности у периоду развојне и друштвене кризе. У: Драги Маликовић (ур.), *Идентитет и криза идентитета* (73-92). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Пејичић, Видановић 2007: Марија Пејичић, Снежана Видановић. Одбрамбени стилови, ниво анксиозности и социјална дистанца Срба који живе на Косову и Метохији. *III Конференција Дани примењене психологије*, Књига резимеа (23). Ниш: Филозофски факултет.
- Pollak, Schmidt et al. 2008: Eli Pollak, Silke Schmidt, Diether Höger, Silke Wiegand-Grefe. Family functioning in families with mentally ill parents: Correlations with parental bonding and parental mental illness. *Familiendynamik*, 33, 274-287.
- Радовић, Станојевић и др. 2019: Оливера Радовић, Драгана Станојевић, Оливер Тошковић. Вредности и субјективна добробит у контексту транзиције: подаци из Србије. *Социолошки преглед*, 53(3), 908-942.
- Рањеловић 2010: Душан Рањеловић. Подложност стресу као аспект менталног здравља студената Универзитета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 40, 333-345.
- Randelović, Minić 2012: Dušan Randelović, Jelena Minić. Prediktori zadovoljstva životom kod studenata. *Engrami*, 34(1), 59-68.
- Randjelović, Mitrović et al. 2014: Dušan Randjelović, Milica Mitrović, Bojana Dimitrijević. AGGRESSIVENESS AND LIFE SATISFACTION IN TIMES OF SOCIAL CRISIS. *ТЕМЕ: Casopis za Društvene Nauke*, 38(4), 1629-1646.
- Slatcher, Trentacosta 2011: Richard B. Slatcher, Christopher J. Trentacosta. A naturalistic observation study of the links between parental depressive symptoms and preschoolers' behaviors in everyday life. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 444-448.
- Smith 2006: Mike Ewart Smith. Marriage and mental health. *South African Journal of Psychiatry*, 12(2), 6-8.
- Станојевић, 2013: Драгана Станојевић. *Корелације менталног здравља адолесцената српске националности са Косова и Метохије*. Ниш: Филозофски факултет, Универзитет у Нишу.
- Stack, Eshleman 1998: Steven Stack, J. Ross Eshleman (1998). Marital Status and Happiness: A 17 Nation Study. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 527-536.
- Ćubela Adorić, Jurević 2010: Vera Ćubela Adorić, Jelena Jurević. Skala брачне стабилности. У I. Tucak Junaković, V. Ćubela Adorić, A. Proroković, & Z. Penezić (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika* (str. 53-60). Zadar: Sveučilište u Zadru.

- Čubela Adorić, Kovač 2010: Vera Čubela Adorić, Rafaela Kovač. Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata. U Ivana Tucak Junaković, Vera Čubela Adorić, Ana Proroković, Zvezdan Penezić (ur.) *Zbirka psiholoških skala i upitnika*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 29-39.
- Fincham, 2003: Frank D. Fincham. Marital conflict: Correlates, structure and context. *Current Directions in Psychological Science*, 12(1), 23–27.
- Fincham, Beach 1999: Frank D. Fincham, Steven R. H. Beach. Conflict in marriage: Implications for Working with Couples. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 47–77.
- Friedmann, McDermt et al. 1997: Michael S. Friedmann, Wilson H. McDermt, David A. Solomon, Christine E. Ryan, Gabor I. Keitner, Ivan W. Miller. Family functioning and mental illness: A comparison of psychiatric and nonclinical families. *Family Process*, 36(4), 357-367.
- Heavey, Christensen et al. 1995: Chris L. Heavey, Andrew Christensen, Neil M. Malamuth, The longitudinal impact of demand and withdrawal during marital conflict. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63(5), 797–801.
- Hammen, Brennan et al. 2004: Constance Hammen, Patricia A. Brennan, Josephine H. Shih. Family discord and stress predictors of depression and other disorders in adolescent children of depressed and nondepressed women. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(8), 994-1002.
- Cherlin, Furstenberg et al. 1991: Andrew J. Cherlin, Frank Furstenberg, Jr., P. Lindsay Chase-Lansdale, Kathleen E. Kiernan, Philip K. Robins, Donna Ruane Morrison, Julien O. Teitler. Longitudinal studies of effects of divorce on children in Great Britain and the United States. *Science*, 252(5011), 1386-1389.
- Counts 2003: Jaime Ann Counts. *Perceived Effectiveness of Conflict Management Strategies in Dating Relationships*. East Tennessee State University. Electronic Theses and Dissertations. Paper 828. Доступно на: <http://dc.etsu.edu/etd/828>
- Šaćiri 2020: Bejan Šaćiri. *Interpersonalni činioci doživljaja kvaliteta braka u različitim fazama porodičnog životnog ciklusa*, doktorska disertacija, Beograd: Filozofski fakultet.

Dragana Z. STANOJEVIĆ

Tijana Lj. SIMIĆ

FAMILY AND MARITAL PREDICTORS OF MENTAL HEALTH OF ADULTS AT KOSOVO AND METOHIJA

SUMMARY

Various aspects of marital and family life are an important resource for the mental health of adults. The main goal of this research was to examine whether depression, anxiety and stress of adults living in the territory of Kosovo and Metohija can be predicted based on the successful resolution of marital conflicts, marital stability and family satisfaction. The sample consisted of 185 adults, 100 women and 85 men, living in marriage or cohabitation. Several questionnaires were used in the research: Marital Conflict Resolution Success Scale, Marital Stability Scale, Family Adaptation Questionnaire and DASS-21. The obtained results show that the only significant predictor of anxiety, depression and stress was the successful resolution of marital conflicts. There is a moderate to high correlation between the examined aspects of married and family life, so this possibility of their mutual action may be the reason why other changes did not prove to be significant. The obtained results are discussed in the light of relevant theoretical concepts and the results of some earlier researches.

Key words: marriage, family, mental health.